

Toelichting Post 45-project

Inleiding

Voor het naoorlogs erfgoed van Zoetermeer geldt het credo *ONBEKEND MAAKT ONBEMIND*. 'Veel wijken en gebouwen in Zoetermeer kennen we wel, maar we zien niet de cultuurhistorische waarde ervan.' Om aan deze onwetendheid een einde te maken, heeft het Post 45-project het erfgoed uit de periode 1945-1990 in kaart gebracht. Doel van het Post 45-project is de cultuurhistorisch bijzondere objecten complexen, gebieden en structuren van Zoetermeer te inventariseren en te waarderen. Het resultaat is een overzichtscollectie van het Zoetermeerse naoorlogs erfgoed, de collectie Post 45.

Aanleiding

Het *Inventarisatie- en selectieproject naoorlogs erfgoed 1945-1990* (het Post 45-project) is gestart om uitvoering te geven aan [motie 1811-38](#) van de gemeenteraad van Zoetermeer van 12 november 2018. De actie van deze motie is tweeledig:

1. panden te inventariseren die voor onze stad van cultuurhistorische waarde zijn samen met het Historisch Genootschap Oud Soetermeer;
2. een analyse te maken op welke wijze deze panden geheel of deels te behouden zijn.

De raadsnotie heeft alleen om het inventariseren van panden gevraagd. Echter, in de periode 1945-1990 is juist vooral complex- en gebiedsmatig gebouwd. Hierdoor gaat het, veel meer dan bij het erfgoed van voor 1945, minder om individuele panden en juist meer om de samenhang in de bebouwing van een complex, buurt en soms een hele wijk. Daarnaast omvat het gebouwd oppervlak van Zoetermeer dat na 1945 gebouwd is als gevolg van de taakstelling als groeikern in 1962, meer dan 80% van het totaal. Dit heeft ertoe geleid dat er gekozen is voor een breed opgezet onderzoeksproject, waarin het verhaal van de groeikern, de new town Zoetermeer centraal staat. Het college heeft de raad hierover op 28 augustus 2019 met een [raadsmemo](#) geïnformeerd.

Uitvoering

Om het inventariseren van cultuurhistorisch waardevolle panden in een breder kader te kunnen plaatsen is in het Post 45-project op drie schaalniveaus onderzoek verricht:

- Het niveau van de stad: een beschrijving van de totstandkoming en ontwikkeling van de groeikern Zoetermeer;
- Het niveau van de wijken: een biografie van elke wijk met een beschrijving van de planvorming, de ontwikkeling en de huidige situatie met een cultuurhistorische waardenstelling;
- Het niveau van objecten en complexen: een inventarisatie van cultuurhistorisch waardevolle panden, bouwwerken en andere objecten (ook roerend), maar ook breder getrokken naar gebieden en structuren ontstaan in de periode 1945-1990.

In de motie is duidelijk aangegeven dat de inventarisatie samen, in participatie met het Historisch Genootschap Oud Soetermeer (HGOS) tot stand moest komen. Daarnaast zijn nog twee andere partijen uit Zoetermeer uitgenodigd, te weten de Schatbewakers en het ArchitectuurPunt. De redenen hiervoor zijn:

1. het project een zo breed mogelijk draagvlak te geven; en
2. om zoveel mogelijk kennis die in de stad aanwezig is, bijeen te brengen.

Samen vormen de drie partijen de externe begeleidingscommissie (voor de samenstelling zie Bijlage A). Daarnaast heeft ook een interne begeleidingscommissie, waarin de leden van de gemeentelijke erfgoedcommissie en collega's van andere disciplines zitting hadden, het project begeleid. Het Post 45-project is uitgevoerd door cultuurhistorisch onderzoeksbureau Contrei uit Rotterdam in samenwerking met het team Erfgoed van de gemeente.

Verhaal van de Stad

Het Verhaal van de Stad is de uitwerking van het Post 45-project op het niveau van de stad. Met het ontwerpen van Zoetermeer stond de Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer (WOZ) in 1962 voor een taak die nog niet eerder in Nederland was uitgevoerd: het bouwen van een nieuwe stad in een bestaand landschap. De drie ontwerpers van de WOZ; W.F. Schut, S.J. van Embden en R.H. Fledderus, hadden tot dan toe alleen ervaring met het ontwerpen van wijken bij een bestaande stad. Ze begonnen aan een uniek project om een nieuwe stad te maken op functionele grondslagen en met een hoog ingenieursgehalte. Van Embdens gedachte hierbij was: een stad maken is cultuur maken.

Maar van welke cultuur is Zoetermeer het product? En wat is de oogst na 60 jaar? Dit zijn de twee hoofdvragen van het Post 45-project. Het antwoord is samengevat in 10 ruimtelijke en cultuurhistorische hoofdtyperingen in deel 1 die verder zijn uitgewerkt in deel 2, het uitgebreide verhaal van de groeikern Zoetermeer.

Er kunnen in de periode 1945-1990 vier fases worden onderscheiden die ook op de twee andere schaalniveaus, de wijken en de objecten, complexen, gebieden en structuren, doorwerken:

- 1945-1962 *pre-groeikern fase*: Wederopbouw, te vinden in Uitbreiding Dorp.
- 1962-1968 *eerste fase van de groeikern*: Functioneel Modernisme en hoogbouw, te vinden in Palenstein, Driemanspolder, Meerzicht en Stadscentrum.
- 1962-1980 *tweede fase van de groeikern*: Kleinschaligheidsbeweging en laagbouw, te vinden in Meerzicht, Buytenwegh, De Leyens, Seghwaert en Stadscentrum.
- 1980-1990 *post groeikernfase*: Neorationalisme en Postmodernisme, te vinden in Noordhove, Rokkeveen en Stadscentrum

Wijkbiografieën

Het tweede niveau van het onderzoeksproject, het niveau van de wijken, is uitgewerkt in tien wijkbiografieën. Een wijkbiografie bestaat uit een beschrijving van de geschiedenis van de totstandkoming van de wijk, het huidig ruimtelijk karakter, de cultuurhistorische hoofdkenmerken en een cultuurhistorische waarderingskaart. De wijkbiografieën vormen vanuit erfgoed het kader voor ruimtelijke ontwikkelingen. De nauwgezette beschrijving van de cultuurhistorisch waardevolle karakteristieken en het bijbehorende kaartbeeld van een wijk zijn de basis hiervoor.

Bij ruimtelijke ontwikkelingen dient rekening te worden gehouden met erfgoedwaarden, zie ook de *Analyse behoud Post 45-erfgoed*. Dat wil niet zeggen dat die altijd prevaleren ten opzichte van bijvoorbeeld woningbouw- en de klimaatopgaven. Het gaat hierbij vooral om (koppel)kansen: hoe kan erfgoed bijdragen aan de (ruimtelijke) kwaliteit van transformaties in de bestaande stad.

Inventarisatie Post 45

Het derde schaalniveau heeft zijn weerslag gekregen in een omvangrijke inventarisatie van objecten, complexen, gebieden en structuren die van cultuurhistorische waarde zijn voor Zoetermeer. Bureau Contrei heeft per wijk een basisinventarisatie gemaakt die is aangevuld door het team erfgoed en door beide begeleidingscommissies. De inventarisatie heeft plaatsgevonden door middel van veldwerk, archiefonderzoek en literatuuronderzoek, waarbij direct al een waardering is gemaakt op basis van kwaliteit, gaafheid en zeldzaamheid (voor de waarderingscriteria zie bijlage B).

Aan de hand hiervan is de Inventarisatie Post 45 ontstaan die 200 cultuurhistorisch waardevolle panden en complexen, 90 gebieden en structuren, 54 kunstwerken en 5 roerende objecten uit de periode 1945-1990 omvat. De panden en complexen variëren van woonhuizen, woondekken en galerijflats tot een rouwcentrum of de Nelson Mandelabrug. De gebieden variëren van woonbuurten en winkelcentra tot wijkparken en recreatiegebieden. Ook zijn structuren die de hele stad bestrijken in de inventarisatie meegenomen, zoals bijvoorbeeld het traject van de RandstadRail. Tenslotte zijn kunstobjecten die in de periode 1945-1990 in de

openbare ruimte zijn geplaatst in de inventarisatie meegenomen. Deze objecten zijn door de afdeling Vrije Tijd geïnventariseerd. Kunstobjecten in of aan gebouwen zijn bij het betreffende pand meegenomen

Gaandeweg het project kwam het besef dat er in ieder geval een paar belangrijke roerende objecten van zo'n groot belang voor de geschiedenis van de groeikern Zoetermeer zijn, dat ook die niet mogen ontbreken. Het Struktuurplan 1968 vormt vanaf het begin tot de dag van vandaag de blauwdruk van de stad en daarom is de fysieke plankaart meegenomen. Dit geldt ook voor de stadsmaquette, omdat het bij ons weten uniek is dat een stad tijdens zo'n lange periode op schaal is bijgehouden.

wijk	objecten & complexen	gebieden & structuren	roerende objecten	kunstwerken
Hele stad		4	5	
Uitbreiding Dorp	54	6		6
Palenstein	11	3		3
Driemanspolder	10	5		2
Meerzicht	31	11		8
Buytenwegh	11	7		7
De Leyens	23	9		7
Seghwaert	28	16		9
Stadscentrum	8	5		9
Noordhove	6	12		1
Rokkeveen	6	10		1
Bedrijventerreinen	12	2		1
totaal	200	90	5	54

Resultaat en vervolg

De inventarisatie, de wijkbiografieën en het Verhaal van de Stad vertellen samen het verhaal van de groeikern, de new town Zoetermeer: een verhaal dat nog niet eerder in Nederland zo uitvoerig is onderzocht. Samen vormen ze de **Collectie Post 45**. Dit is het resultaat van het Post 45-project. Hiermee is voldaan aan het eerste deel van motie 1138-18: panden te inventariseren die voor onze stad van cultuurhistorische waarde zijn samen met het Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

Na vaststelling van het resultaat van het Post 45-project zal de Collectie Post 45 openbaar worden gemaakt via de gemeentelijke website. Het Verhaal van de Stad, de tien wijkbiografieën en de Inventarisatie Post 45 zullen voor iedereen, inwoners van Zoetermeer, onderzoekers en andere belangstellenden, toegankelijk zijn.

De waarderingskaarten van de wijkbiografieën en de inventarisatie zullen onderdeel worden van de cultuurhistorische waardenkaart. Voor deze kaart is op 28 juni 2021 motie 2106-36 door de gemeenteraad aangenomen. De bedoeling is dat er in de cultuurhistorische waardenkaart verschillende tijdslagen aan bod komen en één daarvan zal de periode van Post 45 (1945-1990) zijn.

Tenslotte zal het Verhaal van de Stad als onderligger fungeren bij de Ruimtelijke Strategie Zoetermeer 2040, de ruimtelijke uitwerking van de Visie 2040. Het verhaal beschrijft duidelijk wat het vertrekpunt is voor deze strategie: waar komt Zoetermeer vandaan? Wat is de basis van de ruimtelijke structuur en opbouw van deze new town? Wat is het unieke van Zoetermeer ten opzichte van historische steden en andere new towns? Tegelijkertijd biedt het Verhaal van de Stad een bron van inspiratie. Er werd in Zoetermeer altijd gepioneerd op verschillende vlakken van ruimtelijke ordening en kwaliteit, in de stadsontwikkeling en de ruimtelijke vormgeving ervan.

BIJLAGE A BEGELEIDINGSCOMMISSIES

In de externe begeleidingscommissie hebben de volgende vertegenwoordigers van HGOS, de Schatbewakers en het ArchitectuurPunt zitting gehad:

- Dhr. A. van der Burg, namens HGOS
- Mevr. K. Kranen, namens HGOS
- Dhr. W. Hermans, namens de Schatbewakers
- Dhr. A. Olthof, namens de Schatbewakers
- Dhr. P. Boelhouwer, namens het ArchitectuurPunt
- Mevr. J. Schotanus, namens het ArchitectuurPunt

In de interne begeleidingscommissie hebben de leden van de gemeentelijke erfgoedcommissie en collega's van andere disciplines zitting gehad. De samenstelling was als volgt:

- Dhr. J. Roelofs, stadsbouwmeester en voorzitter erfgoedcommissie
- Mevr. J. van Geest, architectuurhistoricus en lid erfgoedcommissie
- Dhr. M. Enderman, restauratiearchitect en lid erfgoedcommissie
- Dhr. A. Berendsen, stedenbouwkundige gemeente Zoetermeer
- Dhr. R. Goutier, architect gemeente Zoetermeer
- Dhr. H. Baas, stadsbioloog gemeente Zoetermeer
- Dhr. P. Zuidgeest, landschapsarchitect gemeente Zoetermeer
- Dhr. J. Scholten, adviseur wonen gemeente Zoetermeer

BIJLAGE B: WAARDERINGSCRITERIA INVENTARISATIE POST 45

Voor de waardering van het Post 45-erfgoed in Zoetermeer is een set criteria gebruikt die door de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed en in de Nederlandse erfgoedsector standaard gebruikt wordt.

Er zijn 5 hoofdcriteria:

- Cultuurhistorische waarden

Dit criterium omvat het belang van het object als bijzondere uitdrukking van een culturele ontwikkeling (maatschappelijk, sociaaleconomisch, bestuurlijk, landschappelijk, technisch, typologisch) of omdat het een bijzondere herinneringswaarde heeft.

- Architectuurhistorische waarden

Dit criterium draait om de betekenis en waarde van het object voor de geschiedenis van de architectuur of de bouwtechniek, omdat het een bijzondere plaats inneemt in het oeuvre van een ontwerper, vanwege de uitzonderlijke esthetische kwaliteiten van het object, door het bijzondere materiaalgebruik of vanwege de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur.

- Situationele en ensemblewaarden

Dit criterium omvat de betekenis en waarde van een gebouw object binnen een grotere ruimtelijke context: een gebouwensemble, een buurt, een wijk, een stad of streek.

- Gaafheid en herkenbaarheid

De mate waarin de voorgaande waarden nog afleesbaar in het object aanwezig zijn, bepaalt het criterium van gaafheid en herkenbaarheid.

- Zeldzaamheid

Dit criterium omvat het belang van het object vanwege de architectuurhistorische, bouwtechnische, typologisch of functionele zeldzaamheid.

Alle hoofdcriteria kunnen weer worden onderverdeeld in subcriteria. Voor de voorselectie is dit al gedaan. Van elk object of complex is een omschrijving met een waardering gemaakt. Binnen de waardering is een uitsplitsing naar de verschillende relevante subcriteria gemaakt. Hierbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld herinneringswaarde of symboolwaarde als subcriteria bij cultuurhistorische waarden of bouwhistorische waarden als subcriterium bij architectuurhistorische waarden